

УДК 338.439.5-027.543:633.1

О. І. Галенко,

к. е. н., доцент, кафедра економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква

РОЗВИТОК СВІТОВОГО РИНКУ ЗЕРНА: ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ

O. Halenko,

Ph.D., Associate Professor, Department of Economics, Entrepreneurship,
Trade and Exchange activities, BilaTserkva National Agrarian University, Bila Tserkva

THE DEVELOPMENT OF WORLD GRAIN MARKET: PROBLEMS AND TENDENCIES

У статті проаналізовано та узагальнено проблеми і тенденції розвитку світового ринку зерна. і обсяги виробництва та споживання зернових культур у світі, зокрема, було виявлено лідерів країн-експортерів та країн-імпортерів. Робота також присвячена опису основних тенденцій розвитку ринку зернових культур та основних факторів, що впливають на кон'юктуру світового зернового ринку. Аналіз тенденцій розвитку світового ринку зерна дозволяє відзначити, що світове виробництво зерна в коротко- і довгостроковій перспективі здатне в цілому задовольнити попит на продукти зернового виробництва, навіть при очікуваному у найближчі 20 років щорічному збільшенні населення планети на 80 млн чоловік.

Основний фактор, який впливає на стан балансу світового ринку, — це збільшення споживання зерна, яке за умов зниження світового виробництва призводить до істотного скорочення залишків. Крім того, показник збільшення або зменшення залишків має найбільший вплив на зміну цін світового ринку зерна. Збільшення залишків веде до зниження, а їх зменшення, відповідно, до росту цін.

Thereand generalized the issues and tendencies of the global grain market developmentwere analyzed as well as outputsand consumptions of crops in the world andparticularly identified the leadingcountries of export and import of grain crops. The paper is focusedon description of the main tendencies of grain market development and the major factors that influence the world grain market conjuncture. The analysis of the world market development tendencies allows to indicate that the world grain market, in the short and long terms, is able, generally, to meet the demand for grain products production, even in condition of the annual increasingof the world population on 80 millions in the next 20 years.

The main factor that influence on the state of the world market balance is the speedy growthofgrain production rate over its consumptionthat causes the increasing of its reserves.

Ключові слова: світовий ринок зернових культур, світове виробництво зерна, світова торгівля зерном, світове споживання зерна експорт, імпорт.

Key words: world grain market, world grain production, world grain trade, world grain consumption, export, import.

ВСТУП

Експорт зернових культур виконує надзвичайно важливу функцію збереження позитивного торговельного балансу країни та зменшення ризиків зовнішньоекономічної діяльності, тоді як традиційні експортні галузі (металургійна, хімічна) відчують негативний вплив з боку світового ринку. Тому надзвичайно важливою є оцінка тенденцій, що спостерігаються на світовому ринку зернових, та їх впливу на розвиток даної галузі в Україні.

Для розв'язання цих проблем необхідно проаналізувати тенденції світового товарного ринку протягом тривалого проміжку часу [1, с. 139].

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальність обраної теми визначається гострою потребою в аналізі особливостей світового ринку зернових культур та його вплив на ринок зерна в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням проблем розвитку світових ринків зернових культур займалися такі провідні вчені, як І. Бураковський, Р. Беспяхотний, М. Браславець, А. Гатаулін, У. Денисов, У. Кардаш, У. Кісельов, Р. Кравченко, У. Краснопівцева, Е. Крилатих, В. Милосердов, У. Можин, М. Моїсєєв.

Питання ринку зернових культур, зокрема, проблема ефективності виробництва зернових розкриваються у працях П.Т. Саблука, О.М. Шпичака, В.І. Бойка, М.Г. Лобаса, В.А. Волинця, М.В. Калінчика та інших.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є узагальнення емпіричних даних про стан світового ринку зернових культур та аналіз динаміки обсягів торгівлі ними.

При підготовці статті були поставлені такі завдання:

- розкриття основних чинників, що впливають на виробництво та споживання зернових культур у світі;
- виявлення країн-лідерів світового експорту та імпорту товарами обраної галузі;
- аналіз обсягів торгівлі у попередніх роках та прогноз для наступних;
- виявлення основними тенденціями розвитку світового зернового ринку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Визначення місця й ролі зернових у світовій економічній системі, а також перспектив розвитку неможливо без аналізу проблем розвитку світового ринку, а також тенденцій його розвитку.

Характеризуючи в цілому світове виробництво зерна, можна відзначити такі тенденції:

- постійно зростаючий попит на зерно;
- стабілізацію валового виробництва;
- зниження посівних площ;
- збільшення врожайності зернових культур.

П'ятьма найбільшими експортерами зерна є Австралія, Аргентина, ЄС, Канада й Сполучені Штати Америки; провідне місце в експорті пшениці займають такі країни, як США, Бразилія, Україна, Аргентина та інші; лідерами з експорту кукурудзи є такі країни, як ЄС, США, Росія, Канада, Австралія, Україна, Аргентина, Казахстан, та інші; основними експортерами рису є В'єтнам, Індія, Пакистан, Сполучені Штати Америки й Таїланд [3]. Сумарні експортні пропозиції зерна з боку основної "п'ятірки" експортерів становлять понад 84% усього обсягу світової торгівлі.

Основними показниками, що визначають ступінь впливу країни на світовий ринок, є: по-перше, частка у світовій торгівлі; по-друге, відношення перехідних запасів до середньорічного внутрішнього споживання в країні. За обома показниками на сьогоднішній день лідирують США. Відповідно, США займають провідне положення на світовому ринку зерна, на

їхню частку припадає 28% усього обсягу торгівлі; далі йдуть Канада — 17%, Австралія і ЄС — по 15% і Аргентина — 11%.

Основними споживачами зерна залишаються країни Азіатсько-тихоокеанського регіону, такі, як Китай, Японія, Корея, Індонезія й Філіппіни.

На світовому ринку зерна склалася стійка спеціалізація: виробництво зерна концентрується в основному в розвинених країнах, а багато країн, що розвиваються, не в змозі розв'язати свої зернові проблеми й змушені йти на імпорт зерна, крім того, експерти ОЕСР відзначають, що в умовах достатнього світового зернового виробництва проблеми забезпечення зерном будуть особливо гостро стояти перед найбільш розвинутими країнами, що не мають засобів на фінансування імпорту поставок: зерна. У цей час на світовому ринку зерна відбуваються зміни й можна спостерігати таку картину: скоротилися посіви в США й Канаді; зменшилися перехідні запаси в найбільших країнах-експортерах; на ринок увійшли нові країни-експортери, такі як Угорщина, Росія, Україна, Казахстан і Туреччина.

Найбільш поширеними у світі є три зернові культури: пшениця, кукурудза і рис. До середини 90-х років минулого століття пшениця була, так би мовити, "царицею полів", але потім зросло виробництво кукурудзи. По-перше, через спроби задовольнити зростаючі потреби тваринництва, а по-друге, у зв'язку з початком промислового виробництва етанолу [2 с. 24].

Світове виробництво зерна в 2015—2016 МР. оцінюється в 2533,5 млн тонн (у тому числі пшениці 735,2 млн тонн), світове споживання зерна — 2517,9 млн тонн (у тому числі пшениці — 714,1 млн тонн). Обсяг світової торгівлі зерном перебував на рівні 394,3 млн тонн (у тому числі пшениці — 166,8 млн тонн).

В останнє десятиліття на світовому ринку йде процес інтенсифікації зернового виробництва. Розглянемо динаміку показників стану світового ринку зерна за 2006—2016 МР.

За аналізований період валовий збір зерна виріс на 26%. Стимулом для збільшення виробництва став ріст обсягів використання (споживання) і світової торгівлі зерном відповідно на 52,9% і 52,8%.

Але в 2015 р. обсяг виробництва зерна досяг свого пікового значення, що привело до росту насиченості зернового ринку і, як наслідок, до збільшення залишків на кінець року. Така обставина привела до зниження попиту на зерно й, відповідно, падінню цін з наступною їхньою стабілізацією. В 2015 р. ціни на пше-

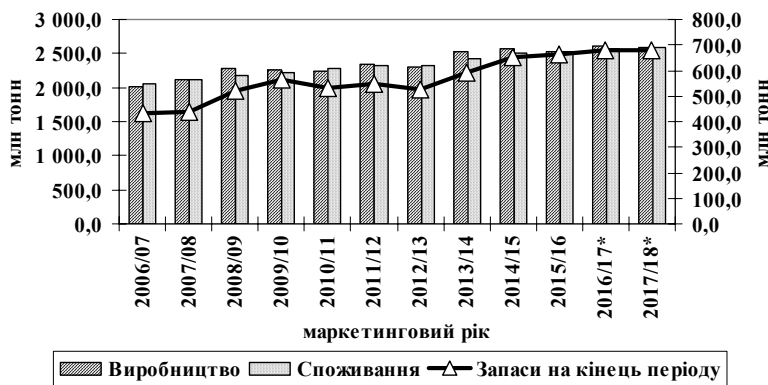

Рис. 1. Динаміка світового виробництва та споживання зернових (млн тонн)

* Прогноз

Джерело: побудовано автором за даними FAO.

ницю й кукурудзу порівняно з попереднім роком зменшились відповідно на -46,4 і 22,9%.

Падіння привабливості торговельних операцій на зерновому ринку стало причиною зниження насиченості ринку. В 2015—2016 МР. на світовому ринку зерна зростання виробництва зерна дещо призупинилося, порівняно з попереднім роком рівень його виробництва знизився на 1,2%. На цей період довелось збільшення попиту на зерно з боку ряду країн, зниження внутрішнього виробництва в яких призвело до росту потреб в імпорті. Внаслідок цього обсяг світової торгівлі зріс на 4%, обсяги використання зерна і залишки залишилися майже без змін. На основі даних таблиці 1 ми бачимо, що в 2015/2016 МР відбулося збільшення світового виробництва зерна на 238,8 млн тонн, збільшення обсягів світової торгівлі й споживання внутрішнього використання зерна відповідно на 75,4 млн тонн і 193,4 млн тонн. До кінця 2015 — початку 2016 років. світові залишки зерна склали 661,5 млн тонн. Це найкращий показник за останні десять років.

Аналіз тенденцій розвитку світового ринку зерна дозволяє відзначити, що світове виробництво зерна в коротко- і довгостроковій перспективі здатне в цілому задовольнити попит на продукти зернового виробництва, навіть при очікуваному у найближчі 20 років щорічному збільшенні населення планети на 80 млн

чоловік. У цих умовах приріст зернових культур буде відбуватися в основному за рахунок його розвитку в тих країнах, де є для цього сприятливі умови. У якості негативних тенденцій, здатних стримувати подальше нарощування світового виробництва зерна, є обмеженість площ земель, придатних для посівів зерна, що пов'язане з високим рівнем урбанізації й необхідністю збереження лісових масивів, екологічні ускладнення у зв'язку з подальшим залученням незадіяних земель, обмеженість водних ресурсів, скорочення фінансування в цілому сільськогосподарського виробництва.

Розглянемо світовий ринок пшениці. На частку пшениці доводиться близько 29,2% світового виробництва й 44,6 світової торгівлі зерном. Очевидно, що ситуація на ринку пшениці фактично визначає розвиток усього зернового ринку.

Пік виробництва пшениці припав 2015/2016 МР, ситуація найбільшого спаду виробництва пшениці спостерігалася в 2006/2007 МР. У 2007/2008 МР також ми спостерігаємо спад виробництва пшениці. Це зниження зв'язане, як ми відзначали вище, зі скороченням посівних площ, обмеженістю водних ресурсів, а також із проблемами фінансування; сільськогосподарського сектору.

Оскільки пшениця є домінуючої зерновою культурою на світовому ринку зерна, то скорочення залишків пшениці означає скорочення залишків зерна всього світового ринку зерна. Основний фактор, який впливає на стан балансу світового ринку, — це збільшення споживання зерна, яке за умов зниження світового виробництва призводить до істотного скорочення залишків. Крім того, показник збільшення або зменшення залишків має найбільший вплив на зміну цін світового ринку зерна (див. рис. 3). Збільшення залишків веде до зниження, а їх зменшення, відповідно, до росту цін. Цінова динаміка формується в основно-

Таблиця 1. Світовий ринок зерна

	Маркетинговий рік				Відхилення 2015/16МР від 2012/13МР	
	2012/13МР.	2013/14	2014/15	2015/16	+,-	в%
	млн тонн					
Виробництво	2294,7	2518,9	2564,5	2533,5	238,8	10,4
Пропозиція	2845,9	3049	3156,2	3188,6	342,7	12,0
Споживання	2324,5	2429,3	2498,1	2517,9	193,4	8,3
Торгівля	318,9	363,9	378,9	394,3	75,4	23,6
Залишки на кінець періоду	530,1	591,7	655,1	661,5	131,4	24,8

Джерело: розраховано автором за даними FAO.

му під впливом зміни залишків на кінець сільськогосподарського року. Усі показники дозволяють прогнозувати зміцнення світових цін на пшеницю. Виходячи з математичних залежностей, ріст середньорічних цін на пшеницю може скласти 12—15%.

У структурі світової торгівлі пшеницею можна прогнозувати деякі зміни, тому що на світовому ринку з'явилися нові серйозні гравці — Казахстан, Росія й Україна, які в результаті збільшення внутрішнього виробництва зерна суттєво підвищують свій експортний потенціал. Сумарно ці країни зможуть запропонувати на світовий ринок близько 12 млн тонн зерна, що порівнянне з обсягами експорту із країн ЄС. Зазначені країни не мають традиційних ніш збуту такої кількості зерна й змушені проводити агресивну цінову політику, тобто пропонувати зерно за низькими цінами, що може зменшити темпи росту світових цін на зерно до 10—12% у рік. Однак у цілому рівень світових цін буде багато в чому залежати від експортної політики США, тому що сьогодні роль першої скрипки у світовій торгівлі зерном відіграють саме США (на їхню частку доводиться 31% світового експорту).

Що до України, то обсяги виробництва пшениці характеризуються значною нестабільністю. Ще більшим є нестабільний експорт пшениці, який зумовлюється не лише обсягом виробництва, рівнем споживання та запасами, але й державним регулюванням зовнішньоекономічної діяльності АПК. Тому за ступенем волатильності будь-якого з показників внутрішній український ринок суттєво перевищує світові стандарти [1, с. 145].

Світовий ринок фуражного зерна в останні три маркетингові роки характеризується стабільним рівнем у виробництві. Розглянемо баланс світового ринку фуражного зерна (табл. 3).

За прогнозами МСГ США, у поточному сільськогосподарському році світове виробництво фуражного зерна оцінюється в 1344 млн тонн, у минулі (2015—2016) маркетингові роки

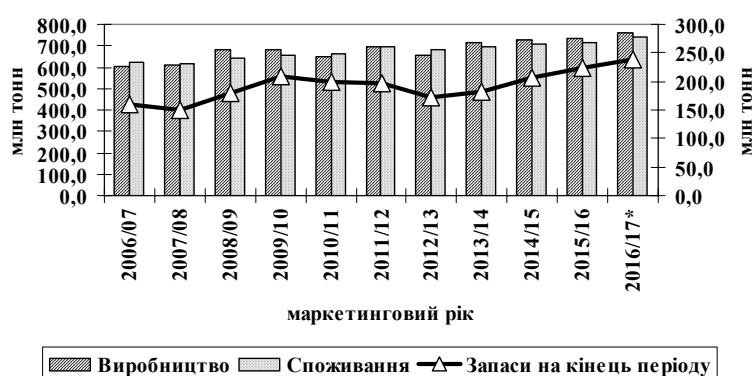

Рис. 2. Динаміка світового виробництва та споживання пшениці (млн тонн)

* Прогноз
Джерело: побудовано автором за даними FAO.

виробництво кормового зерна склало 1306,5 млн тонн. Тобто спостерігається стабільність обсягів виробництва. Незважаючи на стабільність виробництва, обсяги споживання кормового зерна підвищуються. З ростом обсягів споживання в прямій пропорційності ростуть обсяги світової торгівлі. Близько 95% усього товарного обсягу кормового зерна припадає на шість основних експортерів: США, Аргентину, Австралію, Китай, Канаду й країни ЄС.

Згідно з даними Міжнародної Ради по Зерну (IGC), світове виробництво кукурудзи в 2015—2016 МР склало 972,4 млн тонн. У минулому сезоні сукупний урожай зерна даного виду у світі склав 1,016 млрд тонн.

У 2013—2014 МР аграрії всього світу зібрали 999,1 млн тонн кукурудзи.

Нагадаємо, показник світового виробництва кукурудзи, згідно даних Міжнародної Ради по Зерну, в 2012—2013 МР склав 873 млн тонн. Прогноз споживання кукурудзи в поточному звіті був переглянутий у бік підвищення на 2,2 млн тонн проти більше ранніх очікувань, до 972,9 млн тонн. У порівнянні з попереднім роком обсяг використання зерна даного виду у світі скоротиться на 18,8 млн тонн (991,7 млн тонн).

Обсяг торгівлі кукурудзою на світовому ринку в розглянутий період, відповідно до квітневого звіту IGC, складе 126,6 млн тонн, що на 0,6 млн тонн випереджає прогноз минулого

Таблиця 2. Світовий ринок пшениці

	Маркетинговий рік				Відхилення	
	2012/13 МР	2013/14 МР	2014/15	2015/16	2015/16 МР від 2012/13 МР	
	млн тонн				+-	в%
Виробництво	654,9	711,5	730,5	735,2	80,3	12,3
Пропозиція	851,7	883,7	913,2	943	91,3	10,7
Споживання	684,4	693,8	706,6	714,1	29,7	4,3
Торгівля	143,5	157,8	156,8	166,8	23,3	16,2
Запаси на кінець періоду	172,2	182,7	207,7	224,7	52,5	30,5

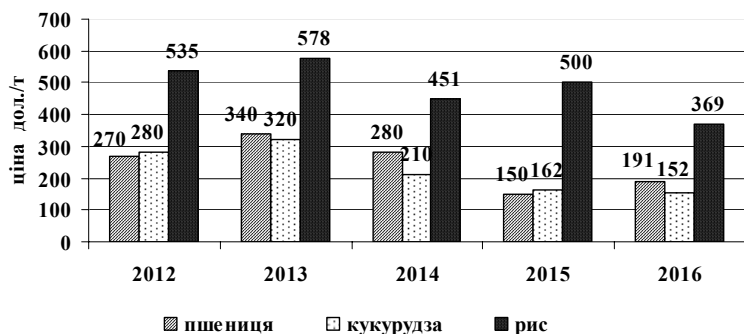

Рис. 3. Динаміка цін на зернові (дол. США/тн.)

Джерело: Побудовано автором за даними МВФ.

звітнього періоду. Слід зазначити, що така оцінка вище показника попереднього сезону на 1,8 млн тонн.

Прогноз відносно кінцевих запасів зерна цього виду у світі в поточному сезоні у квітні був переглянутий у меншу сторону на 0,5 млн тонн, у порівнянні з очікуваннями минулого місяця, до 205,9 млн тонн. Роком раніше резерви кукурудзи у світі були вище на 0,4 млн тонн.

У 2013—2014 МР перехідні запаси склали 182,5 млн тонн.

Підвищення попиту на зерно й передбачуване зростання світових цін на нього будуть сприяти в ряді країн використанню земельних резервів, які в цей час не задіяні відповідно до програм виведення земель із обороту. У цих умовах приріст виробництва зернового сектору буде відбуватися в країнах, де для цього є всі умови. У цілому світовий ринок зерна в коротко- і довгостроковій перспективі здатний задовольнити світовий попит на зернові культури. У зв'язку із цим можна виділити наступні основні тенденції в розвитку світового ринку зерна:

у найбільш розвинених і багатих країнах попит на продукти зернового виробництва буде залишатися приблизно на одному рівні, зміни торкнуться в основному структури споживання і якості продуктів харчування;

торгівля переробленими й готовими до вживання продуктами буде розбудовуватися швидше, чим товарами, які не пройшли обробку;

на перше місце у світовому експорті зерна вийдуть США. Австралія й Нова Зеландія, потіснивши країни ЄС;

ряд країн, що розвиваються в Східній Азії й Східній Європі перетворяться в імпортерів зернових продуктів

Загальна тенденція в розвитку зернового виробництва на рубежі століть полягає в наступному. До другої світової війни продукцію галузі поставляли на світовий ринок, як правило, країни, аж ніяк не вважалися передовими в економічному відношенні, а головними імпортерами були промислові держави. У цей час склалася інша картина: потужні потоки зерна перетікають із "Півночі" на "Південь". Навіть Великобританія, яка була приреченою залежати від зовнішніх джерел постачання продовольством, зуміла ввійти в десятку провідних експортерів зерна. Їхній чистий річний вивіз із країни вже в середині 80-х років перевищив 3 млн тонн — і це при тому, що на душу населення припадає лише 0,12 га оброблюваних земель. Така ситуація відбулася завдяки правильній, скоординованій політиці стимулювання експорту в цих країнах. Однак зростаюча протидія з боку багатьох країн вимагає застосування заходів щодо стимулювання експорту, типу: субсидій, а також порушує питання про те, у яких формах може здійснюватися експортне стимулювання, для того, щоб воно не зустрічало твердої протидії на світових ринках.

Щодо прогнозу виробництва кремих видів зернових, то воно складеться наступним чином. Уже три сезони підряд глобальна ситуація з попитом та пропозицією зернових в 2016—2017 МР залишається цілком сприятливою, про що свідчать досить високі коефіцієнти співвідношення обсягів запасів до обсягів споживання й відносно низькі ціни.

Перший підготовлений ФАО прогноз виробництва пшениці у світі в 2017 році становить 744,5 млн тонн, тобто на 1,8% нижче рекордного показника 2016 року, але усе ще вище серед-

Таблиця 3. Світовий ринок фуражного зерна

	Маркетинговий рік				
	2012/13МР.	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17*
	млн тонн				
Виробництво	1151,6	1313	1339,2	1306,5	1344
Пропозиція	1359,7	1509,5	1574,4	1579,1	1609,6
Споживання	1167,1	1253	1299,9	1308,5	1399,6
Торгівля	135,3	160,3	177,4	185,9	177,5
Запаси на кінець періоду	196,5	236,2	272,6	265,6	266,9

*Прогноз.

Джерело: розраховано автором за даними ФАО.

ньорічного показника за останні п'ять років. Таке зниження відображає в першу чергу прогнозоване скорочення посівних площ у Північній Америці й повернення до нормальних обсягів виробництва в Австралії після винятково високого обсягу виробництва в цьому сезоні.

Перспективи виробництва фуражного зерна в 2017 році в Південній півкулі в цілому сприятливі, при цьому культури (насамперед кукурудза) перебувають на заключній стадії дозрівання. Перспективи виробництва рису в 2017 році в екваторіальній зоні й до півдня від екватора залишаються змішаними.

Прогноз споживання зернових у світі в 2016–2017 роках був підвищений з лютого на 11 млн тонн майже до 2578 млн тонн, що стало відображенням істотного перегляду у бік підвищення прогнозів післязбиральних втрат пшениці в Індії в 2016 році, а також більш значним у порівнянні із прогнозами використання кукурудзи в Китаї й Мексиці на корм худобі.

Лютневий прогноз ФАО обсягу світових запасів зернових при завершенні збиральної кампанії в 2017 році був знижений приблизно на 3 млн тонн, що стало відображенням понижуючого коректування запасів пшениці в Індії. Переглянутий прогноз залишків зернов, що становить 678 млн тонн, буде на 2,5% (16,8 млн тонн) вище торішнього показника.

Згідно із прогнозами, обсяг світової торгівлі зерновими протягом сезону 2016–2017 маркетингових років досягне майже 393 млн тонн, трохи перевищивши лютневий прогноз, але залишиться при цьому на 0,4% (1,8 млн тонн) нижче рівня, зареєстрованого в 2015–2016 роках. Передбачається, що щорічне скорочення світових потоків зернових буде обумовлено різким скороченням обсягів торгівлі фуражним зерном, при тому що глобальна торгівля пшеницею й рисом буде розширюватися.

ВИСНОВОК

Отже, ми розглянули продукцію на світовому ринку зерна, дали аналіз проблем і тенденцій розвитку світового ринку зерна, прогноз виробництва окремих видів зерна.

Із усього вищесказаного можна зробити висновок про те, що в перспективі обсяг виробництва зерна має тенденцію до росту; обсяг імпорту скорочується; обсяг експорту зростає. У свою чергу можна відзначити, що загальна місткість ринку не значно скорочується.

Це відбувається тому, що йде деяке скорочення чисельності населення, а також через

прагнення підприємств збільшити експорт зерна. Важливий вплив виявляє й ріст життєвого рівня населення, через що воно починає споживати більш дорогі продукти й менше хліба.

Прогнозоване заохочення експорту зерна й підтримка цін на зерно (у т.ч. фуражне) обумовить погіршення ситуації у тваринництві.

Якщо заходи підтримки доходів виробників зерна виявляться неефективними, і частка виробників в експортних контрактах буде мінімальною, а закупівельні ціни не стануть стимулом до нарощування виробництва продукції, то ріст експорту може обумовити не тільки відносно, але й абсолютне скорочення пропозиції зерна на внутрішньому ринку України. Це може загострити кормову проблему не тільки як проблему низької рентабельності тваринництва при склавшихся цінових пропорціях, а, насамперед, як проблему фізичного дефіциту кормів.

Але якщо врахувати, що виробництво зернових культур є найбільш рентабельним видом сільськогосподарської діяльності, який виступає внутрішнім "фінансовим" донором галузі й дозволяє підтримувати загальну позитивну рентабельність виробництва, то успішна зернова експортна експансія здатна забезпечити значне зростання валової доданої вартості в сільському господарстві України.

Література:

1. Скрипник А.В., Зінчук Т.Ю. Тенденції світового ринку пшениці та ризики розвитку експортного потенціалу України / А.В. Скрипник, Т.Ю. Зінчук // Економіка АПК. — 2011. — № 9. — С. 139.
2. Андрійчук В.Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. — К.: Аграрна наука, 2005. — 140 с.
3. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/ru>

References:

1. Skrypnyk, L. A. and Zinchuk, T. Y. (2011), "Trends of the world wheat market and the risks of development export potential of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol 9, pp. 139–145.
2. Andriychuk, V. G. Zubeth, M. V., and Yurchyshyn, V. V. (2005), *Suchasna agrarna polityka: problemni aspekty* [Modern agrarian policy: problem aspects], Agricultural Science, Kyiv, Ukraine.
3. FAO (2017), available at: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/ru> (Accessed 04 May 2017).

Стаття надійшла до редакції 12.05.2017 р.